

TERORIZAM KAO BEZBJEDONOSNI PROBLEM I DRUŠTVENA DEVIJACIJA

*Jadranka Stojanović²⁷⁴ magistar opšte bezbjednosti
Slobomir P Univrzitet, Pravni fakultet, Svetog Save 1, 74 000 Doboj BiH*

Sažetak: Posljednjih godina u svijetu kao i u Evropi najčešći bezbjednosni izazovi sa kojima se države susreću su teroristički napadi. Terorizam je posljednjih decenija prerastao iz akutnog u hroničan problem sa kojim se susreće čitava međunarodna zajednica. Na izgled, sporadični i neujednačeni pokušaji zastrašivanja građana i njihovih legitimnih političkih predstavnika, „preko noći“ postaju oruđe za vođenje posebnog rata. Shodno tome, terorizam je neophodno posmatrati kao globalni fenomen i prijetnju koja uslijed svog kontinuiranog djelovanja, poprima sva obilježja gerilskog načina ratovanja. Ukazivanje na terorizam kao bezbjednosni problem ali i teoretsko razmatranje ovog pitanja želi se postići stvaranje svijesti o stepenu opasnosti koji izaziva. Neophodno je ukazati na korištenje različitih kriterijuma, počev od bezbjednosnih, politikoloških, krivičnopravnih, kriminoloških, socioloških i sl., kojima se tretira i pojmovno određuje fenomen terorizma. Savremeni terorizam je prilagodljiv različitim okolnostima, nepredvidiv i dinamičan, što znatno otežava njegovu detekciju i suzbijanje. Rad ima za cilj da analizira ključne karakteristike terorizma kao bezbjednosnog problema i društvene devijacije.

Ključne riječi: bezbjednost, terorizam, društvena devijacija, prevencija, represija.

Uvod

Terorizam je bez sumnje jedan od najozbiljnijih bezbjednosnih problema današnjice koji je u neprekidnoj ekspanziji. I pored činjenice sve organizovanijeg i koegzistentnijeg suprotstavljanja kako država tako i međunarodne zajednice, kao i sveobuhvatnih protivterorističkih aktivnosti i mjera koje se poduzimaju radi njegovog iskorijenjavanja. Iako terorizam nije fenomen novijeg datuma, turbulencije na globalnom društvenom planu u znatnoj mjeri utiču na njegov karakter i suštinu, dovode do zaokreta u njegovim trendovima i tendencijama, što se ispoljava i utiče kako na aktuelni, tako i na potencijalni terorizam. Bez ustručavanja se može reći da je terorizam jedna ogromna barijera na putu razvoja savremenog društva, inicijator nasilja sa krajnjim ciljem destrukcije društva, tačnije vlada i društveno-političkog sistema jedne zemlje. Politička komponenta terorizma, koja često služi kao oružje za rješavanje političkih nesuglasica i protivrječnosti u jednom društvu, govori da su savremeni odnosi između država daleko od mogućnosti rješavanja konfliktnih situacija na način koji su definisani u međunarodnoj zajednici pod okriljem deklaracija, povelja i konvencija. Zahvaljujući faktorima koji ga pospješuju terorizam se kontinuirano regeneriše i modifikuje na sve višem organizacionom nivou, a njegova efikasnost i jačina djelovanja se neprestano povećavaju, te pitanje koje se nameće samo od sebe glasi: kojim sredstvima i na koji način se suprotstaviti terorizmu: globalno, regionalno, diplomatski ili vojno? Zbog socijalnih uzroka i posljedica, terorizam ima i karakteristike društvene devijacije, ugrožava važne društvene vrijednosti kao što su život ljudi, sloboda, imovina kao i politički sistem neke države. Označen zastrašujućim fizičkim i psihološkim metodama političke borbe, kojima se sistematski pokušavaju ostvariti različiti politički i socijalni ciljevi. U aktuelnom vremenu, riječ „terorizam“ asocira na napad na Sjedinjene Američke Države 11. septembra 2001. godine, mnogobrojne žrtve tih dramatičnih događaja, ali i na: trodnevne tragične talačke krize u školi u Beslanu u septembru 2004, najnovije krize Izrael 07. oktobar 2023, Belgija, 16. oktobra 2023. i drugi. Terorizam nije moderna pojava, već ima dugo istorijsko trajanje, ali je ovaj fenomen u savremenom društvu razvojem telekomunikacija i informacionih tehnologija dobio veliki medijski i politički

²⁷⁴ s.jadranka70@gmail.com

prostor. Tehničko-tehnološki razvoj koriste i sami teroristi u svrhu sopstvene promocije, tako da u današnje vrijeme čovječanstvo terorizam doživljava kao jedan od najvećih društvenih rizika i socijalnih strahova.

Pojmovno određenje pojmova bezbjednost i terorizam

Pojam bezbjednosti - veoma kompleksan i složen društveni fenomen. Kroz istoriju, pod pojmom bezbjednosti su se podrazumijevali razni sadržaji. Etimološki posmatrano, izraz bezbjednost potiče od latinske riječi securitas - atis, što znači bezbjednost, odsustvo opasnosti, izvjesnost, samopouzdanje, neustrašivost, zaštićenost (securus lat. - siguran, bezbjedan, pouzdan, neustrašiv, uvjeren, stalan, čvrst, odan, istinit, itd). Naznačeni termin je poslužio kao fundament za upotrebu u teoretskom izučavanju problema bezbjednosti u mnogim zemljama. Tako da se u engleskom jeziku koriste dva izraza: security i safety. Termin security se koristi u smislu „nacionalne bezbjednosti“ (secure - siguran, osigurati) - national security, što implicira ostvarenje i čuvanje državnog nacionalnog interesa, dok termin safety označava sposobnost djelovanja, kako ne bi došlo do nepoželjne bezbjednosne situacije, ili takvih prilika koje mogu da ugroze i bezbjednosne implikacije. Tumačenjem bezbjednosti kao istinske ljudske vrijednosti, potrebe i interesa dolazimo do slobode, kao najuzvišenijeg ideala i univerzalne odrednice savremenog razvoja čoveka. Tako shvaćena sloboda, još od antičke Grčke podrazumijeva političko pravo građana da odlučuju o svim javnim pitanjima, a samim tim o pitanjima iz oblasti bezbjednosti. Postoji veliki broj definicija i različitih pokušaja određivanja pojma bezbjednosti, ali za sada nema jedne opšte definicije bezbjednosti oko koje bi vladala saglasnost. Dejvid Boldvin (David Baldwin) ističe da je pojam bezbjednosti u svojoj suštini sporan i složen koncept (Baldwin, 1997). Na višedimenzionalnost i složenost pojma bezbjednosti upozorio je, sredinom prošloga vijeka, Arnold Wolfers (Arnold Wolfers), određivši ga kao „neodređeni simbol“ (ambiguous simbol), koji može ali ne mora imati neko značenje (Wolfers, 1952). U pokušaju da odrede pojam bezbjednosti, autori najčešće ističu da se „bezbjednost može shvatiti kao stanje stabilnosti vitalnih vrijednosti društva (...)“ (Radulović, 1994:14); odnosno kao „stanje odsustva opasnosti po osnovne vrijednosti i interese pojedinaca društva i države u odnosu na složene međunarodne odnose“ (Grizold, 1998:27), ili kao „stanje u kojem je obezbjeđen uravnotežen fizički, duhovni i materijalni opstanak pojedinca i društvene zajednice u odnosu prema drugim pojedincima, društvima i prirodi“ (Grizold, 1992:65). Upravo zbog toga što je pojam bezbjednosti nedovoljno određen, elastičan, neobjašnjen i vrijednosno opterećen, pojedini autori ističu da je nemoguće postići konsenzus oko jedinstvenog značenja koje bi bilo opšteprihvaćeno.

Terorizam - kao vrsta kolektivnog i političkog kriminaliteta svakako nije nov i nepoznat fenomen. Neki smatraju da je nastao kad i klasno društvo, odnosno kada i država. Drugi ga vezuju za Bliski Istok i pojavu vjersko-političkih sekta. Međutim većina autora se slaže da terorizam polazi od Francuske buržoaske revolucije, odnosno od jakobinske diktature, a u današnjem značenju koristi se od pada Robespijera 1789. godine (Mala enciklopedija). Terorizam koji pojedinac koristi u svom suprostavljanju državi, javlja se još u srednjevjekovnom periodu. Takvo nasilje je bilo karakteristično i za vrijeme apsolutnih monarhija, posljednje faze feudalizma. Neraskidivo je vezan uz politiku pa se može reći da je star koliko i sama politika. Naravno u svom se izvornom obliku razlikuje od onog kakvog imamo danas, kao i svaki politički poredak u kojem ga prepoznajemo. Prvim poznatim teroristima smatraju se Asirci. Terorizmom kao činom nepravedne i nedopuštene agresije služio se veliki broj vladara kroz istoriju kako bi došli na vlast ili se na njoj održali. Veliko širenje terorizma dogodilo se u XIX vijeku kada su se terorizmom počele služiti pristalice anarhizma u zapadnoj Evropi, Rusiji i Americi, nastojeći atentatom ukloniti osobe na vodećim pozicijama u upravljanju državom. Nova istorija je upoznala i primjere terorizma, kojem zahvalnost za svoju nezavisnost duguju: Izrael, Kipar, Kenija i Alžir, budući da su politički pokreti tih zemalja primjenjivali terorizam protiv kolonijalnih vlasti. Takođe, terorizam predstavlja višedimenzionalni društveno-politički fenomen, složeni oblik organizovanog, individualnog i institucionalnog političkog nasilja. Pod terorizmom se podrazumijevaju i strahovlada, nasilje i vlada nasilja (Mala enciklopedija, 1970), odnosno vladavina zastrašivanjem i način vladanja ulivanjem straha i nasilja; politička borba putem individualnog terora (Politička Enciklopedija, 1975). Takođe se podrazumijeva i doktrina i metod borbe za određene ciljeve sistematskom upotrebom nasilja (Vujaklija, 1970). Francuski pisac Žil Romen (Jules Romains) ističe da terorizam može biti metod vladanja, dok El Fatah (E. Fattah) podsijeca da se u antičko doba

terorizmu pribjegavalo u borbi protiv tiranije i tirana, prema Ksenofontu tiranoubice ne samo da nisu kažnjavane, nego su slavljene (Fattah, 1978). U savremenom kontekstu mnogo je teže definisati državni terorizam. U društvenim naukama i filozofiji, rasprave o terorizmu najčešće se koncentrišu na tzv. nedržavni dok se u svakodnevnom govoru i medijima po pravilu polazi od pretpostavke da je terorizam po definiciji djelatnost nedržavnih činilaca. S obzirom da se pitanjem terorizma bavi nekoliko nauka i disciplina, tj. da je pitanje sagledavanja pojma terorizma multidisciplinarno, potrebno je naglasiti da je zločin terorizma u sastavu korpusa zločina obuhvaćenih Međunarodnim krivičnim pravom, u koji spadaju i ratni zločini, zločini protiv čovječnosti, genocid i agresija, uzimanje talaca, zločini protiv međunarodno zaštićenih lica, zločin protiv službenika Ujedinjenih nacija i pridruženog osoblja... Terorizam kao jedan od oblika nasilja, u savremenom svijetu sve više ugrožava kako unutrašnju, tako i međunarodnu bezbjednost, karakteriše sve epohe ljudskog društva, počev od ubistava careva, kraljeva, vojskovođa, atentata na državnike raznih nivoa, pa sve do korištenja najsofisticiranijih vidova oružja, podmetanja eksploziva, otmica i sl. Fascinacija terorizmom i političkim nasiljem praktično se može pratiti od početka ljudske civilizacije. Još prije Hristovog rođenja, atentati na političke ličnosti toga vremena su ne samo izvođeni već i glorifikovani. Atentati u Persiji i Asiriji, koji su se pojavili tokom XI vijeka, prouzrokovali su strah i paniku u čitavoj islamskoj imperiji. U toku Francuske revolucije u XVIII vijeku, Robespjer je primjenjivao terorističke taktike kako bi uništio dobar dio francuske aristokratije oko 40.000 ljudi, od kojih je većina završila na giljotini. Tokom američke revolucije terorizam se primjenjivao protiv Britanaca i njihovih simpatizera u redovima kolonista. Takođe, važno je spomenuti terorističke aktivnosti koje su se sprovodile u kasnim decenijama XIX vijeka i početkom XX vijeka, posebno u carskoj Rusiji. Najveći dio terorističkih grupa koje su postojale tokom prve polovine XX vijeka, bile su vođene idejom oslobađanja od kolonijalnog ropstva, odnosno „borbom za nacionalno oslobođenje“. Prvi ozbiljan korak u borbi protiv terorizma u Evropi desio se nakon ubistva jugoslovenskog kralja Aleksandra i francuskog ministra Luj Barto (Jean Louis Barthou) u Marseju (Marseille) 9. oktobra 1934. godine, kada je Francuska i zvanično predložila osnivanje Međunarodnog krivičnog suda. U odgovoru na francuski prijedlog, Savjet Lige naroda je odlučio da osnuje komitet eksperata koji je imao zadatak da napravi prijedlog teksta konvencije o sprečavanju zločina terorizma. Nacrt Konvencije o sprečavanju terorizma bio je usvojen pod imenom „Konvencija Lige naroda za sprečavanje terorizma“. Bez obzira što se svi slažu da je terorizam „opasna društvena pojava“, koja je prisutna u različitim formama kroz istoriju ljudskog društva, do danas nisu izgrađeni ni usklađeni jedinstveni stavovi o njegovom pojmu i sadržini. Prema podacima Valtera Lakera (Walter Laquer), u periodu od 1963. do 1981. godine objavljeno je 109 definicija terorizma (Laquer, 1986). Čak i u okviru jedne zemlje postoje zabune oko jedinstvene definicije terorizma. U Sjedinjenim Američkim Državama, vlada te zemlje (Department of State) terorizam definiše kao predominantno politički motivisano nasilje izvršeno protiv nevoljnih ciljeva od strane podnacionalnih grupa ili tajnih agenata. Razlike u definisanju ovog problema postoje i između zemalja i one nisu samo proizvod drugačijih shvaćanja pojma terorizma već i promjena drugih faktora koji dovode do pojave modernog terorizma ili shvaćanja terorizma u savremenim uslovima.

Definisanje terorizma predstavlja naučni i politički problem oko kojeg još uvijek nije moguće pronaći konsenzus. Problem se javlja u situacijama kada pojedinac, kojeg jedan dio društva naziva teroristom, postaje idol ili simbol borca za slobodu u drugom dijelu tog društva, što problem ostavlja otvorenim. Iz tog razloga, potrebno je definisati postupke koji su neprihvatljivi i protivzakoniti u kontekstu krivičnog zakonodavstva međunarodne zajednice u cjelini. Često se pojam terorizma zamjenjuje pojmom terora ili obrnuto. Teror i terorizam su oblici nasilja primjenjeni od strane malih grupa, iako u praksi postoje i drugačiji primjeri. Pojam terora vezuje se i za grupu na vlasti koja putem strahovlade i drugim nasilnim metodama želi da zadrži vlast, dok se pojam terorizma vezuje za grupe koje imaju za cilj smjenu vlasti, bilo da je ona demokratska ili ne. Sličnost između ove dvije pojave jeste činjenica da su u oba slučaja žrtve najčešće nedužna lica. Takođe, u oba slučaja se teži izazivanju straha i to ne kod žrtve, već kod društvene grupe kojoj žrtva pripada. Postoji veliki broj definicija terorizma, koje svaka na svoj način, polaze od istih ili sličnih činjenica. Da bi uopšte govorili o terorizmu neophodno je definisati pojam terorizma. Pri određivanju pojma terorizma, potrebno je poći od etimološkog značenja riječi „terorizam“, koja je nastala od latinske riječi terror, što znači intenzivan strah, ili francuske reči terreure, što znači sijanje straha. Zbog toga, mnoge definicije se pretežno ili isključivo

oslanjaju na strah kao definicioni element terorizma. Mijalkovski pod terorizmom podrazumijeva primjenu smišljenog, organizovanog i sistematskog nasilja nesuverenog, (nedržavnog, nevladinog) subjekta (grupa, bandi, organizacija, političkih stranaka i sl.), ili suverenog (državnog) subjekta, odnosno države, odlučnog da i najgrubljom fizičkom silom nad unaprijed odabranom (personalnom) ili nesumičnom žrtvom, radi njenog ubistva, sakaćenja, kidnapovanja, ili psihičkog zlostavljanja, prioritetno izazove komplekse straha ili nesigurnosti, zebnje ili apatije u sredini iz koje je neposredna žrtva napada da bi se postigao projektovani cilj (Mijalkovski, 2003:6). Američka naučnica Sindi Kombs (Cindy Combs) definiše terorizam, kao sintezu rata i pozorišta, dramaturgiju najzabranjenijih vrsta nasilja, izvršenih na nevine žrtve, pred očima javnosti, u nadi da će one izazvati raspoloženje straha za političke svrhe (Mijalkovski 2003:8). Prof. dr Vojin Dimitrijević terorizam definiše kao organizovanu i sistemsku primjenu nasilja, s namjerom da se izazivanjem straha i slične nesigurnosti građana naruši autoritet države ili ostvare neki politički ciljevi. Dimitrijević terorizam vidi kao organizovanu i sistemsku primjenu nasilja, sa namjerom da se izazivanjem straha i slične nesigurnosti građana naruši autoritet države ili ostvare neki politički ciljevi (Dimitrijević, 1987:39). Profesor Milošević terorizam definiše kao planski akt nasilja, koji poduzimaju određene društvene grupe s ciljem očuvanja ili osvajanja vlasti i da se terorizmom s pravom naziva samo onaj teror koji u svom biću sadrži socijalno-psihološku, odnosno političku komponentu (Milošević, 2005:9). Terorizam kao složena pojava, klasifikuje se prema različitim kriterijumima. Sve klasifikacije terorizma imaju prevashodno teorijski i metodološki karakter i međusobno se ne isključuju. Kada je riječ o tipologiji terorizma kao sistema klasifikacije, potrebno je napomenuti da tipologija terorizma ima isto koliko i definicija terorizma. Međutim, kako navodi Džonatan R. Vajt (Jonathan R. White), modeli, sistemi klasifikacije i tipologije su alternative definicijama i imaju nekoliko prednosti (Vajt, 2004:12). Postoje mnogobrojni kriterijumi za klasifikaciju terorizma, različiti autori navode različite tipologije terorizma. Jedna od podjela terorizma je na **unutrašnji i međunarodni** (Mijalkovski, 2005:31), zasnovano na lokaciji date terorističke akcije, državljanstvu izvršilaca i žrtava. Profesor Mijalkovski terorizam klasifikuje na osnovu utvrđivanja osnovnih elemenata terorističkog procesa. Kao osnovne elemente terorističkog procesa navodi: *aktivni subjekt* (nosilac), *pasivni subjekt* (žrtva) i *posmatrača*. Na osnovu navedenih elemenata terorističkog procesa i činjenica koje ga karakterišu, prof. Mijalkovski terorizam klasifikuje: **1) prema nosiocima** - nedržavni i državni, uslovno i međunarodni, **2) prema uzorcima** - politički, vjerski, etnički i drugi, **3) prema objektu napada** - (žrtva – pasivni subjekat, selektivni i neselektivni) i **4) prema sredstvima** - konvencionalni, nuklearni, biološki, hemijski, internetski i drugi. Sve klasifikacije terorizma imaju pravoshodno teorijski i metodološki karakter, i međusobno se ne isključuju. Svaka od gore navedenih grupa terorizma može se dalje klasifikovati u niz podklasifikacija, što doprinosi adekvatnijem sagledavanju terorizma, sa aspekta njegovih vrsta, vidova i oblika. U međunarodnom pravu opšte prihvaćeno je da je terorizam međunarodno krivično djelo, te da se radi o aktu kojim se krši međunarodno pravo. Upravo iz razloga što u međunarodnom pravu, uglavnom zbog političke podijeljenosti svijeta, nije moguće do danas dati jednu opšte prihvaćenu i jedinstvenu definiciju terorizma, u nizu međunarodnih dokumenata predviđen je „katalog“ krivičnih djela terorizma. Kao što je već navedeno terorizam nije samo ekskluzivna aktivnost pojedinca, grupe ili organizacije, već u određenim situacijama njega primjenjuju ili podstrekuju i same države. Teroristička aktivnost države može biti dvojaka: *direktna* (neposredna) i *indirektna* (posredna). **Direktno terorističko djelovanje** država sprovodi preko svojih obavještajnih službi i drugih specijalizovanih organizacija, ali i preko terorističkih grupa koje formiraju na sopstvenoj teritoriji, teritoriji neke treće zemlje ili teritoriji zemlje protiv koje se djeluje. **Indirektno terorističko djelovanje** neke države se ogleda u poticanju već postojeće terorističke grupe, odnosno pružanja nekog vida pomoći (isporuka oružja i opreme, obuka ljudstva, finansijska i logistička podrška, pružanje utočišta, snabdijevanje lažnim ili originalnim putnim ispravama i sl.) (Bajagić, 2012:123). Prema američkim kriterijumima, organizacije i grupe za koje je karakterističan ovaj vid terorizma spadaju u kategoriju terorizma pod sponzorstvom države „agenti vlade“, dok SAD vode liste država sponzora međunarodnog terorizma. Shvaćanje suštine međunarodnog terorizma je otežano iz istih razloga kao i definisanje terorizma uopšte, osnovni razlog je njegova politička priroda, politički karakter akata nasilja kojima se koriste pojedine države u cilju realizacije svojih spoljnopoličkih ciljeva (jedan od vidova tzv. „državnog“ terorizma). Prema FBI-u to je nezakonita upotreba sile ili nasilja protiv lica ili imovine da bi se zastrašila ili prisilila vlada, civilno stanovništvo ili bilo koji njihov segment, radi promocije političkih ili socijalnih ciljeva (Jenkins, 1996). Ministarstvo odbrane

SAD definiše terorizam kao sračunatu upotrebu nasilja ili prijetnju nasiljem da bi se usadio strah i sa namjerom da se vlade ili društva zastraše ili prinude zarad postizanja ciljeva koji su uglavnom politički, vjerski ili ideološki. Za Kofija Anana (Kofi Annan), svaka akcija čini terorizam ako je njena namjera da izazove smrt ili fizičke povrede civila i neborbenog stanovništva u svrhu zastrašivanja ili primoravanja vlade ili međunarodne organizacije da nešto učini ili da se uzdrži od činjenja (Zifcak, 2009). Ujedinjene nacije određuju terorizam kao akt lišavanja života ili ranjavanja ili akt uništavanja i oštećenja imovine civila ili vlade od strane pojedinaca ili grupa ljudi koji samostalno djeluju ili vlada koje djeluju iz pobuda da bi postigle neki politički cilj (Gačinović, 2005:178). Prema Pašanskom, terorizam u političkom smislu predstavlja akciju nasilja, koja se poduzima u političke svrhe radi zastrašivanja i bespoštednog slamanja otpora onog prema kome se vrši. Takođe, terorizam predstavlja doktrinu i metod borbe za određene ciljeve sistematskom upotrebom nasilja, kao i političku borbu putem individualnog terora (Pašanski, 1987). Džordž Buš (George Bush) stariji je, kao potpredsjednik SAD-a, 1988. godine definisao teroriste kao one koji ubijaju sudije, novinare, članove vlade, policajce, sveštenike i druge koji brane vrijednosti građanskog društva. Borci za slobodu, naprotiv, nastoje da se pridržavaju međunarodnog prava i pravila civilizovanog ponašanja (Jurišić, Šapit, 2005). Milošević terorizam definiše kao planski akt nasilja koji poduzimaju određene društvene grupe s ciljem očuvanja ili osvajanja vlasti. Prema mišljenju ovog autora, terorizmom se naziva samo onaj teror koji u svom biću sadrži socijalno psihološku, odnosno političku komponentu. Iz ovako koncipirane definicije terorizma proizilazi da terorističkog akta nema bez sljedećih elemenata: upotrebe fizičkog nasilja, političkog karaktera aktivnosti, izazivanja straha i drugih političkih reakcija, očekivanih efekata i ciljanog, planiranog i organizovanog djelovanja (Vejnović, Šikman, Radulj, 2006). Profesor Mijalkovski pod terorizmom podrazumijeva primjenu smišljenog, organizovanog i sistematskog nasilja nesuverenog (nedržavnog, nevladinog) subjekta (grupa, bandi, organizacija, političkih stranaka i sl.) ili suverenog (državnog) subjekta, odnosno države, kako bi se postigao projektovani politički cilj (2003:46). Prema D. Simeunoviću, terorizam je višedimenzionalan politički fenomen koji obilježava organizovano grupno političko nasilje, pri čemu se koriste najrazličitije psihofizičke i sofisticirano-tehnološke metode političke borbe za realizaciju „velikih ciljeva“. Na realizaciju ovakvih ciljeva blagotvorno djeluju političke i ekonomske krize koje su u većini slučajeva i baza za punu inicijaciju ozbiljnih terorističkih projekata (2009:47).

Terorizam se generiše iz političkog područja i predstavlja spoj politike i nasilja. Takođe, terorizam predstavlja „posebno pravni pojam“ (delictum sui generis) čija je istorija tijesno vezana za istoriju političkog delikta (Zlatarić, 1978). Terorizam podrazumijeva upotrebu nasilja (terora) radi ostvarenja političkih ciljeva, odnosno nema terorizma bez terora, ali svaki teror, nasilje, ne može se poistovjećivati sa terorizmom. Za terorizam nisu tipična dijela terora sama po sebi koliko njihova politička funkcija. Težnja ka ostvarenju političkih ciljeva podrazumijeva da su etničke, religijske i druge zajednice, kojima pripadaju teroristi, nezadovoljne postojećim stanjem, odnosno da imaju osjećaj obespravljenosti, nezadovoljstva. Pod državnim terorizmom mogu se smatrati klasični teroristički akti po formi i sadržaju, a specifični po tome što su javno izvedeni od strane pripadnika vojnih, policijskih ili plaćeničkih snaga neke države, izvan njenih granica, a po odluci njenih vlasti, kao specifičan vid ostvarenja politike sile u međunarodnim odnosima (Simeunović, 2002:134). Terorizam podrazumijeva tri temeljna elementa a to su: **1) uzrok** koji dovodi do političkog nasilja koji prerasta u terorizam; **2) teroristički akt** koji najčešće izvode terorističke organizacije, ali nerijetko i države (državni terorizam) i **3) protivterorističku politiku** odnosno protivterorističko djelovanje. Kada je u pitanju protivterorističko djelovanje nacionalnih država ali i međunarodne zajednice da je većina aktivnosti usmjerena na sprečavanje izvođenja terorističkih akata, ali ne i na eliminaciju terorizma, odnosno uzroka koji do njega dovode. Efikasne borbe protiv terorizma nema ukoliko se konstantna pažnja ne posveti stvarnim uzrocima koji aktiviraju mehanizam terorizacije. Kada je riječ o terorističkim organizacijama, vidan je konstantan rast broja pojedinaca i organizacija koje su voljne da sprovedu terorizam. Od devedesetih godina uočljiva je regrutacija terorista širom svijeta, uspostavljanje terorističkih kampova za obuku, ujedinjavanje militantnih grupa u Indoneziji, Filipinima, Singapuru, Maleziji, Tajlandu, Burmi, „možda“ Bosni i Hercegovini. Izražena je tendencija mrežnog organizovanja terorističkih grupa, čiji je najbolji primjer teroristička mreža Al Kaida (Al Qa'ida). Najveća skoncentrisanost terorističkih ćelija Al Kaide, među kojima i njenih

matičnih ćelija, nalaze se u jugoistočnoj Aziji, iznad granica Avganistana i Pakistana, dok čak u 35 zemalja širom svijeta postoje operativne terorističke ćelije Al Kaide (Margetić, 2006).

Terorizam kao društvena devijacija

Pojam nauke o društvenim devijacijama se koristi kao pojam socijalne patologije koji je nastao u drugoj polovini XIX-og vijeka i predstavlja latinsko-grčku izreku (*socius-drušveni, patos-bolest, logos-nauka*), što znaci: nauka o društvenim bolestima. Pojam socijalne patologije prvi put je upotrebio Zil Gere, a pod njom se podrazumijeva skup društvenih pojava kojima je zajedničko odstupanje od društvenih normi i vrijednosti. Pojam socijalne patologije koristi se kao naziv za sve društveno neprihvatljive, nepoželjne i negativne pojave u nekom prostoru i vremenu. Kao podsticaj zasnivanja i razvoja nauke o društvenim devijacijama naročito se izdvajaju radnički i feministički pokret. Kao što postoje različiti nazivi za nauku o društvenim devijacijama tako se i predmet ove nauke različito određuje. To je nauka koja se bavi proučavanjem onih društvenih pojava kod kojih se ispoljava značajno neslaganje između prihvaćenih društvenih standarda i postojećeg društvenog stanja. Predmet ove nauke prema (Bošković, 1993:1) su: **devijantna ponašanja** - ponašanja ljudi koja u značajnoj mjeri odstupaju od opšte prihvatljivih društvenih normi i vrijednosti te izazivaju društvenu reakciju neodobravanja; **društvene dezorganizacije** - predstavljaju svaku vrstu ili stepen slabljenja ili raspada formalnih i neformalnih obrazaca društvenih odnosa na kojima se zasniva organizacija grupe, djelatnosti ili institucije; **društveno reagovanje** - predstavlja objašnjenje različitih društvenih mjera za prevenciju, redukciju i eliminisanje devijantnih društvenih pojava. Jedinstveno prihvaćeno određenje društvenih devijacija ne postoji. Društvene devijacije predstavljaju jedan od oblika društvenog djelovanja tj. tip ljudske aktivnosti čija je suština u svjesnom djelovanju pojedinca kojima se krše društvene norme i koja se suprotstavljaju uobičajenom ponašanju i očekivanjima grupe, zajednice ili globalnog društva (Milosavljević, Brkić, Štekel, 2020:137). Društvene devijacije su svjesne i voljne aktivnosti ljudi koje proizvode određene negativne i nepovoljne posljedice. Svako devijantno ponašanje stvara društveno nepoželjne i neprihvatljive posljedice, privlači pažnju i izaziva reakciju drugih, koja obično znači neodobravanje takvih aktivnosti, bez obzira na to da li se ona odvija spontano ili organizovano. Društvene devijacije su specifični tipovi društvenih pojava, posebne vrste društvenih odnosa, koje prate nepovoljne društvene posljedice, a njihov sadržaj čini svjesna voljna aktivnost nekog pojedinca, grupe, institucija ili zajednice, na jednoj strani i društvena reakcija neodobravanja od strane drugih ljudi na drugoj (Bošković, 1993:74).

Polazeći od integrativne definicije devijantnosti može se reći da terorizam predstavlja društvenu devijaciju iz sljedećih razloga: kao društvena devijacija terorizam stoji u uzročno-posljedičnim odnosima sa političkim socijalno-ekonomskim obilježjima globalnih društava, izražava se u voljnim i svjesnim djelovanjima ljudi te ima jasne društvene i političke uzroke. Terorističkim aktima se krše pravne norme određene države, kao i univerzalne društvene i ljudske vrijednosti (Jugović, 2013). Terorizam je antipod humanim odnosima između ljudi, kao za posledicu može imati različite forme ugrožavanja ljudskih života i društvenih dobara (smrt, povrede, uništavanje imovine, i dr.). Na terorizam postoji pretežno izrazito negativno reagovanje društvene sredine i institucija države, ali neke njegove forme mogu podržavati pojedini dijelovi javnosti (npr. određene grupe u etničkim sukobima kao modalitet političke „borbe“ za više interese). I konačno, terorizam jeste društvena devijacija iz razloga što stvara socijalne strahove, blokira političke procese, te podstiče socijalno-političke sukobe i ratove.

Ključni elementi i karakteristike terorizma

Da bi imali što više polaznih elemenata potrebno je obratiti pažnju na zajedničke osobine postojećih definicija. Polazeći od navedenih definicija mogu se prepoznati najčešći elementi terorizma iz kojih se ova pojava može sagledavati i kao bezbjednosni problem i kao društvena devijacija a to su: **1) nasilje kao metoda** - primjena ili prijetnja primjenom različitih oblika nasilja; **2) građani i vlada kao mete** - neposredna i posredna žrtva; **3) izazivanje straha** i iznuđivanje političkih i socijalnih promjena; **4) ostvarivanje postavljenih terorističkih ciljeva** - prinuditi vladu ili društvo na „nešto“, **5) postizanje političkih, religioznih ili ideoloških ciljeva**; veliki broj žrtava kome teže teroristi što ukazuje na spektakularnost terorizma; **6) protivzakonitost i društvena neprihvatljivost** (Vejnović, Šikman, Radulj, 2006). Da bi se mogao definisati pojam terorizma potrebno je odrediti one elemente terorizma

koji se konstantno pojavljuju u terorističkim aktima. Holandski naučnici Aleks Šmid (Alex P. Schmidt) i Albert Džongman (Albert J. Jongman) izvršili su kvantitativnu analizu 109 definicija terorizma i došli do zaključka da se u njima konstantno pojavljuje 22 elementa, po redu učestalosti u pomenutom uzorku, sa procentualnom zastupljenošću svakog elementa u analiziranim definicijama. Na osnovu ova 22 zajednička elementa, koja je pronašao empirijskom analizom, Šmid je razvio definiciju terorizma koja sadrži 13 od tih elemenata, uopšteno smatrajući pod teorizmom metod borbe, u kojoj žrtve služe kao simboličke mete (vidi tabelu br. 1).

Najvažnije karakteristike terorizma su:

medijska eksploatacija (akt prenošenja određene poruke), s obzirom da sam po sebi ne može proizvesti nikakve društvene promjene. Poruka govori o ciljevima djelovanja, kao i o namjerama izvršioca terorističkog akta. Zato teroristi uvijek preuzimaju odgovornost za izvršeno djelo,

strah ili izazivanje straha – izazivaju se jaki psihološki efekti koji, prema procjeni terorista prevazilaze njegove rušilačke mogućnosti,

amoralnost čina - teroristi ne djeluju po normama međunarodnog prava, već prema sopstvenom sistemu vrijednosti. Tako oni svoje djelovanje pravdaju prirodnim pravom da svim sredstvima ostvare ciljeve, **terorizam predstavlja krivično djelo**, i on je pravom zabranjen akt.

politički motivisana namjera - podrazumjeva svijest kako o političkim ciljevima, tako i o sredstvima kojima se oni mogu ostvariti,

organizovanost - karakteristično je formiranje terorističkih organizacija u kojima se na ideološkim, religioznim, političkim i drugim osnovama okupljaju istomišljenici spremni na izvođenje terorističkih akata,

nasilnost i brutalnost - uključuje veliku upotrebu sile da bi se postiglo određeno ponašanje protivno njihovoj volji odnosno da bi se postigao određeni cilj,

brutalnost usmjerena na objekat - posebno pogađa psihu ljudi, kao što su stari, bolesni i djeca. Direktno nasilje karakteriše napad na institucije države čije ponašanje želi da se promjeni, a indirektno nasilje podrazumjeva napad na nedržavne institucije (građane, turiste i djecu), čime se želi izazvati nesigurnost i nepovjerenje kod većeg broja ljudi što za posljedicu može imati njihov pritisak na samu vlast da udovolji zahtjevima terorista,

raznovrsnost objekata napada - možemo ukazati da nema objekta koji ne može biti meta terorističke akcije (od diplomatskih predstavništva do raznih državnih institucija...),

ekonomičnost - cilj terorista je da sa što manje ljudi i sredstava ostvare što krupnije političke rezultate.

Tabela br 1: Elementi terorizma po učestalosti

Redni broj	Naziv elementa	Izraženo u postotcima
1.	Upotreba sile ili nasilja	83,05%
2.	Politički karakter	65,00%
3.	Izazivanje straha ili užasa	51,00%
4.	Prijetnja	47,00%
5.	Psihološki efekat i reakcija	41,05%
6.	Razlika žrtve i šire mete napada	37,05%
7.	Ciljano, planirano, organizovano djelovanje	32,00%
8.	Metod, strategija, taktika borbe	30,00%
9.	„Ekstranormalnost“ kršenja prihvaćenih pravila, odsustvo humanitarnih razloga	30,00%
10.	Ucjena, prinuda i navođenje na poslušnost	28,00%
11.	Želja za publicitetom	21,05%
12.	Samovolja, bezličnost, nasumičnost, odsustvo diskriminacije	21,00%
13.	Žrtve, civili, neborci, nestrelci, lica bez veze sa samom stvari	17,00%
14.	Zastrašivanje	17,00%
15.	Naglasak na nevinost žrtava	15,05%
16.	Izvršilac, grupa, pokret ili organizacija	14,00%
17.	Simbolička priroda, pokazivanje drugima	13,05%
18.	Nepredvidivost, neočekivanost pojave nasilja	09,00%
19.	Tajnost, prikrivenost	09,00%
20.	Ponavljanje niza ili kampanje nasilja	07,00%
21.	Kriminalni, zločinački karakter	06,00%
22.	Zahtjevi trećim licima	04,00%

Izvor: Political terrorism, Published in 1983 in Amsterdam by North-Holland.

Socijalna obelježja terorista i uzroci terorizma

Teroristi su pripadnici terorističkih organizacija. Iako ličnost teroriste odlikuju određene specifičnosti, postoje mišljenja da bi njegov kriminalni profil manje trebalo tražiti u prirodi čovjeka, a više u socijalnim i ekonomskim problemima i otuđenosti određenih društvenih grupa i slojeva. Često se u literaturi vide mišljenja da su teroristi „normalni ljudi“ samo što se u odnosu na ostale građane „brže ljute“ i osjećaju nekakvu potrebu za izlivima bijesa kroz akciju. Podaci iz policijskih evidencija ukazuju na to da su teroristi najčešće mlađi ljudi do 25 godina starosti, višeg obrazovanja, da potiču i iz imućnih slojeva društva, da se devijantno ponašaju, često uživajući narkotike. Teroristi koji dijela vrše iz političkih motiva (za razliku od ostalih delinkvenata) priznaju svoja dijela, ali ne i odgovornost koju pripisuju organima vlasti ili sistemu protiv koga je njihova aktivnost usmjerena. Pravdanje se uglavnom svodi na to da se „bolesno društvo“ ne može liječiti reformističkim mjerama, da se državnom nasilju može suprotstaviti samo nasiljem, te da istina za koju se teroristi bore nema cijenu niti „ima izbora“ kada je riječ o metodama i sredstvima borbe. Mnoge države danas nisu sposobne da samostalno rješavaju unutrašnje probleme i suprotstavljene interese, što se negativno odražava na bezbjednost društva i predstavlja pogodno tlo za nastanak terorizma. Unutrašnje krize, ukoliko su još rezultat različitih oblika pritisaka i uticaja iz okruženja (politički, ekonomski, tehnološki, itd.), neminovno dovode do dalje proizvodnje i produbljivanja negativnih tendencija, sa ciljem destabilizacije pravnog poretka, a time i narušavanja nacionalne bezbjednosti i stabilnosti političkog sistema. Uzroci terorizma se mogu podijeliti na **objektivne i subjektivne**.

Objektivni uzroci terorizma leže u dubokim društvenim promjenama (ekonomskim, etničkim, vjerskim, klasnim, socijalnim, političkim...), koje su nastale kao posljedica procesa globalizacije i uspostavljanja „novog svjetskog poretka“. Kao objektivni uzroci terorizma mogu se navesti i nedemokratsko ustavno uređenje država, nefunkcionisanje državnih institucija, ekonomske i socijalne razlike unutar država, ekstremni nacionalizam i fanatizam, neriješeni etnički problemi, kolonijalna i neokolonijalna zavisnost, neriješena pitanja granica i državnosti, vjerska zastranjenost – klerošovinizam i fundamentalizam, želja za ekspanzijom i hegemonijom (nacionalna, teritorijalna, ekonomska, socijalna, vjerska i kulturna dominacija) i sl. U suštini pod objektivnim uzrocima terorizma podrazumijevaju se objektivni problemi, nepravde, frustrirajuće anomalije u ekonomskoj bazi i političkoj nadgradnji društva. U prvom redu misli se na funkcionisanje, odnosno nefunkcionisanje društvenih/državnih institucija, nedovoljno obrazovanje stanovništva, siromaštvo, otuđenost, izolovanost pojedinca i društvenih grupa, postojanje organizovanog kriminaliteta i dr. Mnoge države u današnje vrijeme nisu sposobne da samostalno rješavaju unutrašnje probleme i suprotstavljene interese, što se negativno odražava na bezbjednost društva i predstavlja pogodno tlo za nastanak terorizma. Unutrašnje krize, ukoliko su još rezultat različitih oblika pritisaka i uticaja iz okruženja (politički, ekonomski, tehnološki, itd.), neminovno dovode do daljnje proizvodnje i produbljivanja negativnih tendencija, sa ciljem destabilizacije pravnog poretka, a time i do narušavanja nacionalne bezbjednosti i stabilnosti političkog sistema. Iz navedenog proizilazi da osnovni objektivni uzroci terorizma leže u dubokim društvenim promjenama, koje su nastale kao posljedica procesa globalizacije i uspostavljanja „novog svjetskog poretka“. Objektivni uzroci koji pokreću nedržavne subjekte da primjenjuju terorizam jesu brojni i promjenljivi, otklonjivi, djelimično otklonjivi ili neotklonjivi, specifični za svaku državu na čijoj se teritoriji odvija terorizam. Među njima su karakteristični: nedemokratsko ustavno uređenje, neodgovarajuće regulisano etničko, nacionalno i vjersko pitanje, socijalna nepravda, korupcija, organizovani kriminal, neadekvatna spoljna politika, strahovlada, rasna diskriminacija i genocid (Mijalkovsli, 2003:87). **Subjektivni uzrocima terorizma** pod kojima se podrazumijeva procjena terorista da se neodrživo društveno stanje (objektivni uzroci terorizma) može promijeniti samo nasiljem, odnosno da je nasilje najbrža, najcjelishodnija, najefikasnija i u datim okolnostima jedina moguća varijanta djelovanja (Stajšić, 1999:288). Iz navedenog proizilazi da subjektivni uzroci terorizma nastaju zbog objektivnih uzroka. Naime, objektivni uzroci terorizma imaju za posljedicu stvaranje društvene klime koja se ogleda u eroziji autoriteta državne vlasti, u kojoj pojedinci (mladi, obrazovani, sposobni ljudi) i određene društvene grupe (etničke, političke, itd.) ne mogu da nađu svoje mjesto, što vodi gubljenju povjerenja u politički sistem i društvene vrijednosti. U ovakvim slučajevima izdvajaju se „novi“ autoriteti, personalizovani u nekoj ličnosti, koji pomoću određenih mehanizama identifikuju pojedince ili društvene grupe koje indoktriniraju određenim sadržajima, obučavaju u rukovanju različitim vrstama vatrenog oružja i

eksplozivnih sredstava, materijalno i finansijski obezbjede, a potom usmjere na pažljivo odabrane mete napada. Stvara se duboko ukorjenjeno vjerovanje da je terorizam jedini ispravan, pravi put. Pored ovih, uzroci terorizma su često i neostvarene ambicije određenih društvenih grupa, koje se ogledaju u želji za vlašću (neostvarene političke ambicije), zatim vjerska zaslijepjenost, želja za osvetom, avanturizam i sl. U koliko bi se uvažili uzroci koje gromoglasno saopštavaju nosioci terorizma uobičajeno je da svaki teroristički subjekat uzroke svog nasilja, izvedene akte nasilja nad žrtvom obrazlaže, „pravda“, nalazi u „neadekvatnom“ odnosu protivnika (žrtva napada) prema nekom „spornom“ pitanju, problemu, da bi stvorio utisak da je terorizam iznuđeno i opravdano, dakle legitimno nasilje u funkciji postizanja političkih ciljeva. U sličnu krajnost bi se otišlo u koliko bi se nekritički, pogotovo pristrasno uvažili uzroci terorizma koje identifikuje pasivan subjekat u terorističkom procesu, jer je i tu moguća ogromna subjektivnost i tendencioznost. Upravo zato, „najveći broj pokušaja utvrđivanja terorizma nije izdržao čak ni prve testove prihvatljivosti“ (Stajić, 2003:233). Naime, autori koji su uzroke terorizma identifikovali u nekoj bespredanskoj nepravdi (političkoj, vjerskoj, etničkoj, socijalnoj i sl.), nisu objasnili zašto npr. u dvjema državama u kojima postoji identična vrsta nepravde (strahovlada, neriješen status neke etničke zajednice i sl.), u jednoj državi je na sceni terorizam a u drugoj ga nema. Ta okolnost ukazuje na to da uzroke terorizma uvijek treba posmatrati kao kompleksne pojave, s jedne strane da ih prvenstveno treba tražiti u „obilježjima ličnosti terorista“. Nešto su drugačiji uzroci koji pokreću države da primjenju terorizam. U koliko vladajući režim svjestan da neko pitanje u državi nije riješeno na odgovarajući način i da eventualno, njegovo pravedno rješavanje može da ugrozi privilegije vladajuće oligarhije, ona u koliko opravdan bunt građana (nenasilan ili nasilan) nije u stanju da suzbije primjenom zakona, poseže za nezakonitim metodama, dakle, za terorom čiji rezultat treba da bude zavođenje strahovlade ili genocida. Kada je riječ o primjeni terorizma protiv druge države, osnovni uzrok takvog njenog djelovanja jeste pokušaj da sačuva ili proširi svoje interese izvan svoje teritorije. Pri tome ima u vidu da je terorizam najprofitabilnije, „najjeftinije“ sredstvo, sa jedne strane, i najmanje kompromitujuće sredstvo (država - žrtva je suočena sa velikim poteškoćama da dokaže inostranu terorističku djelatnost) za postizanje ciljeva, sa druge strane. U vezi sa uzrocima terorizma, važno je napomenuti i to da se veoma često podudaraju uzroci koji pokreću nevladine ekstremističko terorističke subjekte i države hegemoni, što se ispoljava kroz njihovo dogovorno izvođenje terorističkih dejstava. Subjektivni uzroci terorizma zapravo podrazumijevaju procjenu terorista da se neodrživo društveno stanje (objektivni uzroci terorizma) može promijeniti samo nasiljem, odnosno da je nasilje najbrža, najcjelishodnija, najefikasnija, i u datim okolnostima „jedina moguća“ varijanta djelovanja. Objektivni uzroci terorizma imaju za posljedicu stvaranje društvene klime koja se ogleda u eroziji autoriteta državne vlasti u kojoj pojedinci (mladi, obrazovani, sposobni ljudi) i određene društvene grupe (etničke, političke, itd.) ne mogu da nađu svoje mjesto, što vodi gubljenju povjerenja u politički sistem i društvene vrijednosti. Uzroci terorizma su često i neostvarene ambicije određenih društvenih grupa koje se ogledaju u želji za vlašću (neostvarene političke ambicije), zatim vjerska zaokupljenost, želja za osvetom, avanturizam, itd.

Klasifikacije terorizma, karakteristike i metode terorističkih napada

Različiti autori navode različite klasifikacije terorizma. Edvard Mikolus (Edward Mickolus) govori o sljedećim tipovima terorizma: *internacionalni* (grupe i pojedinci koji su pod kontrolom suverene države), *transnacionalni* (grupe i pojedinci koji nisu pod kontrolom suverenih država, domaći (uključuje samo građane određene zemlje i autonomne nedržavne subjekte) i *državni terorizam* (njegov nosilac je država unutar svojih granica) (Vejnović, Šikman, Radulj 2006). Dimitrijević govori o sljedećim tipovima terorizma: *1) država protiv nedržavnog subjekta, 2) nedržavni subjekt protiv države, 3) nedržavni subjekt protiv drugih nedržavnih subjekata i 4) država protiv države* – međunarodni terorizam (kada teroristički akti imaju elemenat inostranosti). Mijalkovski terorizam klasifikuje prema sledećim elementima: *1) uzroku* (objektivni i subjektivni), *2) društvenom statusu nosilaca* (nedržavni, državni i međunarodni), *3) strategiji i taktici* (posredni i neposredni), *4) sredstvima* (konvencionalni, improvizovani i terorizam realizovan NBH sredstvima), *5) prostoru i vremenu* (mikro, makro i planetarni), *6) ciljevima* (Mijalkovski, 2003). Terorističke operacije su ofanzivne i dinamične aktivnosti terorista koje se sastoje od pripremanja i izvođenja terorističkog napada prema unaprijed odabranoj meti napada, a usmjerene su na ostvarivanje projektovanih terorističkih ciljeva. Po svom karakteru terorističke operacije su uvijek ofanzivne, s obzirom da

teroristi nastoje da izbjegnu one situacije koje ih dovode u defanzivni položaj. Na taj način postiže se efekat iznenađenja terorističkog napada, a sa druge strane, teroristi izbjegavaju direktnu konfrontaciju sa službama bezbjednosti. Čak i u onim situacijama kada teroristi kidnapuju lica i drže taoce, oni nastoje da zadrže taj ofanzivni položaj što čini da teroristička grupa izgleda moćnije i efikasnije nego što jeste u stvarnosti. Terorističke operacije su detaljno planirane, kako bi se postigao željeni rezultat. Njih izvode male specijalno obučene grupe iz određene terorističke organizacije. Teroristi primjenjuju striktnu mjere bezbjednosti prilikom planiranja i izvođenja terorističkih operacija i to pomoću principa podvojenih zadataka. To znači da je svaki element izdvojen u toku planiranja i probe, kako bi se onemogućilo otkrivanje terorističke grupe ili kompromitacija osjetljivih informacija. U zavisnosti od složenosti, planiranje pojedinih operacija može trajati vrlo dugo. Prilikom planiranja terorističkih operacija teroristi uvijek razmatraju veći broj potencijalnih meta, biraju neposrednu metu što je moguće bliže operaciji. Pored toga, teroristi biraju mete koje nisu prepoznate kao terorističke, a samim tim nisu dobro čuvane. U planiranju terorističkih operacija učestvuje komanda terorističke organizacije, dok operativci, odnosno neposredni izvođači terorističke operacije, bivaju naknadno upoznati sa svojim konkretnim zadacima. Ponekad se događa da nekoliko grupa terorističkih organizacija simultano napada različite mete, ovaj način je karakterističan za izvođenje samoubilačko terorističkih napada.

Analizom dosadašnjih terorističkih operacija mogu se identifikovati četiri osnovne faze, a to su; *faza prije incidenta*, *faza iniciranja*, *faza klimaksa* i *faza nakon incidenta*, a ukoliko se radi o taocima, jedna od ovih faza obuhvata i *pregovore* (Vejnović, Šikman, Radulj, 2006). *Faza prije incidenta* predstavlja planiranje terorističke operacije. U ovoj fazi komanda ili vođe terorističke organizacije odlučuju o vrsti terorističke akcije, biraju metode napada, određuju teroriste koji će izvršiti napad. Teroristička operacija se planira na osnovu prikupljenih informacija o vrsti i meti napada. Takođe, u ovoj fazi formiraju se svi elementi za izvođenje određene terorističke operacije te se izvode se neophodne probe. *Faza iniciranja* predstavlja početak terorističke operacije i fizičko dejstvo u tom smjeru. U ovoj fazi započinje izvođenje terorističke operacije, odnosno izvršavanje terorističkog napada ka određenoj meti. Ovo je najopasnija faza za teroriste jer više nemaju mogućnost da prekinu sa izvođenjem terorističke operacije, čime se izlažu opasnosti da budu otkriveni od strane službi bezbjednosti. *Faza klimaksa* obično nastupa poslije faze inicijacije i ukazuje na kraj incidenta. U ovoj fazi teroristički napad je izvršen ili je pokušano njegovo izvršavanje, a službe bezbjednosti su već alarmirane i započele su sa poduzimanjem protivterorističkih mjera i radnji. *Faza pregovora* se javlja u onim situacijama kada postoji baza za pregovore, kao na primjer talačka situacija, koja ujedno predstavlja dopunsku fazu. Oblikuje se zavisno od zahtjeva terorista, nastale situacije i drugih faktora koji se javljaju u takvim situacijama. Teroristi nastoje da maksimalno iskoriste ovu fazu kako bi pokušali da ostvare svoje ciljeve, kao i postizanje što većeg publiciteta. *Faza nakon incidenta* je posljednja faza terorističke operacije i ona je nesumnjivo značajna za teroriste, s obzirom da u ovoj fazi sumiraju rezultate terorističke operacije i odlučuju o daljim aktivnostima. Takođe, ukoliko nema faze pregovora, teroristi u ovoj fazi nastoje ostvariti neophodan publicitet u sredstvima javnog informisanja. Metode koje primjenjuju teroristi mogu biti različite: zasjede, oružani napadi na vojsku i policiju, ubacivanje naoružanih grupa na teritoriju stranih država radi izvršenja atentata, diverzija, otmice aviona i brodova, vozova i autobusa, kidnapovanje i zauzimanje talaca, paljevine, bombaški napadi, uključujući „pisma bombe“, „ automobile bombe“, „žive bombe“ i tome slično. Polazeći od takvih metoda, koje terorizam svrstavaju u nasilnički kriminalitet, međunarodno pravo osuđuje svaki terorizam i zabranjuje ga kao metodu političke borbe. Ako se dakle, bilo koja politička grupa u svojoj borbi koristi navedenim i drugim sredstvima protivnim Međunarodnom (krivičnom) pravu, takav čin se mora smatrati terorističkim, a njegovi izvršiocu zaslužuju opštu osudu bez obzira na proklamovane ciljeve i nominalno ideološko opredjeljenje. Terorizam mora biti osuđen i odbačen i iz aspekta morala, tj. ne može se ni u kom slučaju i ničim pravdati. Iz toga se zaključuje da nema vrednosnih razlika između pojmova, odnosno termina i izraza koji se koriste da bi se akcije terora anarhističkih organizacija razlikovale od reakcionarno-neofašističkih budući da je u svakom slučaju, u pitanju terorizam u pravom smislu te riječi. Suočivši se sa eskalacijom ne samo unutrašnjeg nego i međunarodnog, mnoge zemlje pristupaju planiranju i primjeni naročite strategije kako bi se što efikasnije suprotstavile terorizmu.

Zaključak

Terorizam predstavlja veoma izražen izazov globalnoj bezbjednosti, odnosno ispoljava se kao globalni bezbjednosni problem. Tome su doprinijeli brojni krupni geopolitički događaji i globalne društvene promjene koje su se desile krajem XX i početkom XXI vijeka kao rezultat tih događaja. Uprkos tome što živimo u tzv. „dobu terorizma“, univerzalna definicija riječi „terorizam“ još uvijek nije uvažena. Kao rezultat toga, u službenoj upotrebi je danas više od stotinu različitih definicija terorizma, što naravno omogućava njihovo korištenje u propagandne i političke svrhe. Ipak, iako su opštepoznati ključni motivi terorizma koji podrazumijeva nasilje, napad na civile, zastrašivanje s političkim, vjerskim ili ideološkim ciljevima te njegove društvene i kulturološke posljedice, u mnogome je zapostavljen utjecaj terorizma na pojedinačne ljudske sudbine. Zaključci provedenih razmatranja o psihološkom profilu teroriste su uglavnom kontradiktorni. Prema većini autora, teroristi se uglavnom ne razlikuju od neterorista prema ličnosti ili nivou mentalnog zdravlja. Mnoge metodološke poteškoće i nekonzistentnosti u istraživanjima dovele su do stvaranja kontradikcije kad je u pitanju proces profilisanja terorista, stoga bi sve informacije iz postojećih profila terorista trebalo koristiti i interpretirati sa mnogo opreza. O razmišljanju i ponašanju terorista i terorističkih organizacija toliko se mnogo još ne razumije, djelimično zbog toga što je teroriste vrlo teško intervjuisati, te ostaju nedoumice oko same definicije pojmova terorizam i terorista. Ipak, podaci iz intervjuja i biografski podaci o poznatim teroristima omogućavaju određen stepen predikcije o okolnostima u vezi određenog terorističkog djelovanja. Iako postoji vjerovatnoća da će u budućnosti, sa više podataka iz primarnih izvora, psihološko profilisanje terorista biti unapređeno, iz prikazanog pregleda dosadašnje literature očigledno je da ličnost teroriste ili jedinstveni psihološki profil teroriste zapravo - ne postoji.

Zbog kompleksnosti, posebno teške predvidljivosti a time i komplikovanosti odbrane, terorizam bi trebalo posmatrati sa više aspekata. On predstavlja višeslojnu prijetnju bezbjednosti – za neke države je samo mogući izazov ili rizik, za druge perspektivna prijetnja, dok za treće, aktuelna, čak najveća prijetnja njihovoj bezbjednosti. U skladu sa navedenim savremeni terorizam ima obilježja specifične agresije, radi čijeg suzbijanja i potpunog otklanjanja, zemlje žrtve se brane primjenom specifičnih protivterorističkih mjera i aktivnosti. U zavisnosti od stepena ugroženosti i procjene bezbjednosne situacije određuju se mjere i radnje koje će se koristiti u borbi protiv terorizma. Sve te mjere i radnje u najopštijem smislu, mogu se podijeliti na defanzivne i ofanzivne. Kada je riječ o tehnikama i metodama borbe protiv terorizma, akcent se stavlja na defanzivne, tj. preventivne mjere i radnje, kako bi se u što većoj mjeri spriječili teroristički napadi. Sprečavanje terorizma podrazumijeva organizovani oblik društvene prevencije, kao i kriminalnu profilaksu kao osnovnu funkciju kriminalne politike. Savremeni izvori terorizma i oblici ugrožavanja vrijednosti društva čine nužnim potrebu za visokim materijalno-tehničkim nivoom opremljenosti organa bezbjednosti države, njihovu efikasnu organizaciju, kao i stvaranje sve većeg prostora za primjenu rezultata istraživanja različitih naučnih disciplina.

Literatura:

- Bajagić, M. (2012), *Međunarodna bezbjednost*, Doboj, VPTŠ.
- Fattah, E. A. (2008), *Some reflections on the victimology of terrorism*, (online), dostupno na: http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/q_qx (10. 02. 2024).
- Gaćinović, R. (2005), *Terorizam*, Beograd, Draslar Partner.
- Grizold, A. (1992). *Oblikovanje slovenske nacionalne varnosti*. u: Grizold, A. (ur.). *Rasprotja nacionalne varnosti*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 59-93.
- Jugović, A. (2013), *Teorija društvene devijantnosti*, Beograd, Univerzitet u Beogradu - Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju Partenon.
- Jenkins, B. (1996) *Međunarodna politika*, br. 1046,
- Jurišić J., Šapit M. (2005), Zagreb, *Utjecaj terorizma na ulogu i djelovanje medija*, Politička misao, Vol. XLII, br. 4, str. 115–128,
- Laquer, W. (1986), *Reflections on terrorism*, Foreign Affairs
- Margetić, D. (2006), (Zagreb), *Islamistički terorizam na jugu Evrope*, Nacionalna sveučilišna biblioteka.

- Mijalkovski, M. (2003), Beograd, *Terorizam i protivteroristička borba*, Vojna Akademija.
- Milosavljević, M., Brkić, M., Štekel, D. (2020), *Društvene devijacije*, Beograd, FPN.
- Schmid, A. P. (1983), *Political Terrorism*, Amsterdam, Nort-Holland, pp. 76–77.
- Simeunović, D. (2002), Beograd, *Teorija politike – rider I deo*, Nauka i društvo.
- Simeunović, D. (2009), Beograd, *Terorizam - opšti deo*, Pravni fakultet.
- Stajić, LJ. (2021) Novi Sad, *Osnovi sistema bezbednosti*, Pravni fakultet.
- Pašanski, M. (1987), Beograd, *Savremene Kamikaze*, NIRO Književne novine.
- Radulović, R. (1994), *Leksikon bezbednosti i zaštite*. Novi Sad, Pravni fakultet.
- Vejnović, D. Šikman, M., Radulj, S. (2006), Banja Luka, *Društveni aspekti terorizma*, Udruženje defendologa RS.
- Vujaklija, M. (1970), Beograd, *Leksikon stranih reči i izraza*, Prosveta.
- Zifcak, S. (2009), London, New York, Routledge, *United Nations Reform*, Heading North or South.
- Zlatarić, B. (1978)., (Zagreb), *History of international terrorism and its legal control*, Quiderni, vol. II,
- Definitions of Terrorism - [http://terrorism.about.com/od/ whatisterroris1/ss/DefineTerrorism_4.htm](http://terrorism.about.com/od/whatisterroris1/ss/DefineTerrorism_4.htm) (05. 12. 2023)
- The United Nations in The Fight Against Terrorism, dostupno na: http://www.unafei.or.jp/english/pdf/RS_No71/No71_07VE_Ruperez (17. 11. 2023).
- Mala enciklopedija prosvete 1 i 2. - grupa autora, (1970), Beograd, Prosveta.
- Politička Enciklopedija - grupa autora, (1975), Beograd, Savremena administracija.

TERRORISM AS A SECURITY PROBLEM AND SOCIAL DEVIATION

Summary: *In recent years in the world as well as in Europe, the most common security challenges faced by states are terrorist attacks. In recent decades, terrorism has grown from an acute to a chronic problem faced by the entire international community. Seemingly sporadic and uneven attempts to intimidate citizens and their legitimate political representatives, "overnight" become a tool for waging a special war. Accordingly, it is necessary to view terrorism as a global phenomenon and a threat that, due to its continuous action, takes on all the characteristics of a guerilla way of warfare. Pointing to terrorism as a security problem, as well as theoretical consideration of this issue, aims to create awareness of the degree of danger it causes. It is necessary to point out the use of different criteria, starting from security, political, criminal, criminological, sociological, etc., which are used to treat and conceptually define the phenomenon of terrorism. Modern terrorism is adaptable to different circumstances, unpredictable and dynamic, which makes its detection and suppression much more difficult. The paper aims to analyze the key features of terrorism as a security problem and social deviation.*

Keywords: *security, terrorism, social deviation, prevention, repression.*